

Temat: Od idei do siły – od Artura do Edka.

1. Teatr absurdu w XX wieku.
2. Twórczość Sławomira Mrożka.
3. Plan akcji dramatycznej **Tanga**.
4. Bohaterowie z odwróconymi rolami.
5. Rodzina, która wyszła z formy – konflikt pokoleń.

Ad.1

Teatr absurdu i groteski to zjawisko charakterystyczne dla kultury XX wieku. Ukształtowało się ono na terenie Francji w twórczości Alfreda Jerry'ego („Ubu Król”) i Guillaume'a Apollinaire'a. Rozkwit teatru absurdu przypadł na II połowę XX wieku.

Wzorcowe realizacje gatunku można odnaleźć u Samuela Becketta, Eugene Ionesco i Jeana Geneta. Najbardziej znaną sztuką Becketta było dzieło pt.: „Czekając na Godota”, przedstawiające absurdalną historię dwóch kloszardów, którzy oczekują na przyście Godota, istoty z siwą brodą, którą można utożsamiać z Bogiem. Dramat staje się wielką parabolą losu współczesnego człowieka żyjącego w duchowej pustce. Istotnym dziełem Ionesco była z kolei „Łysa śpiewaczka” ukazująca deficyt komunikacji międzyludzkiej. Genet poruszał natomiast w swoich sztukach („Pokojućki”, „Murzyni”, „Balkon”) problematykę społeczną, zwłaszcza zagubienie w świecie drapieżnego kapitalizmu.

Antyteatr reprezentowany przez wspomnianych twórców opierał się na specyficznym budowaniu scenicznej przestrzeni, za pomocą ascetycznych środków wyrazu, np. jedynie krzesła czy kamienia. Akcja traciła znamiona określoności – wszystkie elementy sztuki (czas, miejsce, bohaterowie) zostały zredukowane do pewnego schematu. Dzięki temu dramat zyskiwał wymiar paraboliczny. Bohater został pozbawiony indywidualnych rysów, a więc stał się jednocześnie nikim i każdym („everyman”). Ponadto, postaci najczęściej nie wykonywały na scenie żadnych czynności, ich rola sprowadzała się do samej obecności. Akcja traciła w ten sposób charakter zdarzeniowy, stała się kompozycją luźnych scen, pozbawionych wewnętrznej logiki. Ciąg przyczynowo-skutkowy został tu wyraźnie zaburzony.

Naczelnymi kategoriami estetycznymi antyteatru były: absurd, groteska, ironia i parodia. Obok czołowej trójki dramatopisarzy warto również pamiętać o innych twórcach, którzy wpisują się w poetykę teatru absurdu, takich jak: Arthur Adamov, Harold Pinter, Tom Stoppard, Friedrich Durrenmatt, Fernando Arrabal, Edward Albee.

Teatr absurdu w Polsce

Najważniejsze osobowości polskiego teatru absurdu i groteski to: Witold Gombrowicz, Tadeusz Różewicz i Sławomir Mrożek. Ich twórczość poprzedzała z kolei znakomita dramaturgia Witkacego, który starał się wprowadzić na deski teatru swoją teorię Czystej Formy.

Forma, rozpatrywana w perspektywie filozoficznej, stała się też najważniejszym problemem w dziełach Witolda Gombrowicza. W swoich

sztukach („Iwona, księżniczka Burgunda”, „Ślub” i „Operetka”) pisarz eksponował przestrzeń relacji międzyludzkich, które stają się źródłem konwencji społecznych.

Różewicz z kolei zadebiutował jako dramaturg, odwołując się do doświadczenia wojennego.

W „Kartotece” ukazał tragizm współczesnego człowieka, którego tożsamość uległa rozbiciu na szereg izolowanych fragmentów (elementów kartoteki). Bohater Różewicza, pozbawiony imienia i psychologicznej motywacji, jednocześnie wycofał się z uczestnictwa w życiu/zdarzeniach. Jego jedyną aktywnością było „leżenie”. Mamy tu zatem do czynienia z aksjologiczną pustką i osamotnieniem, które w kolejnych dramatach zostały pogłębione o zderzenie z kulturą masową (np. „Stara kobieta wysiaduje”). Nie brak u Różewicza również brutalności w obnażaniu i piętnowaniu narodowych oraz obyczajowych stereotypów. Najbardziej radykalne w tym względzie były skandalizujące sztuki „Białe małżeństwo” i „Do piachu”. „Białe małżeństwo” okazało się na tyle kontrowersyjne, że przekreśliło szanse pisarza na literacką Nagrodę Nobla.

Twórczość Sławomira Mrożka wyrosła z kolei z groteskowej kontestacji komunizmu i czerpała obficie z konwencji czarnego humoru. „Policja” czy „Męczeństwo Piotra Oheya” to sztuki demaskujące absurd porządku totalitarnego. W „Tangu” Mroźek sięgając po żywioł parodii (sparodiowane utwory: „Reduta Ordon”, „Śmierć pułkownika” Mickiewicza, „Kordian” Słowackiego, „Wesele” Wyspiańskiego, „Ślub” Gombrowicza), zbudował obraz pokoleniowego konfliktu na opak i przemożnego dążenia do nowoczesności. Jednocześnie sztuka miała wymiar paraboliczny, a więc można ją odczytywać jako komentarz do ówczesnej sytuacji politycznej.

Ad.2

Sławomir Mroźek – prozaik, dramaturg, rysownik, satyryk.

Urodzony 29 czerwca 1930 roku w Borzęcinie. Od wczesnych lat życia związany z Krakowem – absolwent I LO im. Bartłomieja Nowodworskiego, student Politechniki Krakowskiej i Akademii Sztuk Pięknych (nie ukończył studiów).

Debiutuje w 1950 roku jako rysownik satyryczny („Przekrój”, „Szpilki”) i dziennikarz (reportaż „Młode miasto” w „Przekroju”). W latach 1950-54 współpracuje z redakcją „Dziennika Polskiego”. Prowadzi też humorystyczną rubrykę pt.: „Postępowiec” („Od A do Z”, „Życie Literackie”), w której wyśmiewa absurdalność rzeczywistości czasów PRL-u.

Za właściwy debiut prozatorski Mrożka uznaje się – wydane w 1953 roku – dwa zbiory opowiadań: „Półpancerze praktyczne” i „Opowiadania z Trzmielowej Góry”. Kolejne tomy opowiadań, równie ważne w karierze literackiej Mrożka, to „Słoń” (1957) i „Wesele w Atomicach” (1959). Za przełomowy uważa się jednak moment ukazania się pierwszych dwóch dramatów pisarza – „Policji” (1958) oraz „Tanga” (1964). W 1962 r. młody dramaturg staje się pierwszym laureatem Nagrody Fundacji im. Kościelskich.

W 1963 roku pisarz wraz z rodziną wyjeżdża za granicę (Włochy, od 1968 roku – Francja). Na emigracji powstaje „Tango” – dramat, który przyniesie Mrożkowi międzynarodową sławę. Od roku 1963 aż do 1996 r. autor „Wesela w Atomicach” pozostaje na emigracji. Mieszka kolejno: w Stanach Zjednoczonych, we Włoszech, Francji, w Niemczech i Meksyku. Tam powstaje większość z jego najważniejszych dzieł: „Rzeźnia” (1973), „Emigranci” (1974), „Polowanie na lisa” (1977), „Vatlav” (1982), „Miłość na Krymie” (1993). Oprócz dramatów Mroźek publikuje zbiory opowiadań („Śpiąca królowna”) i felietonów („Małe listy”), pisze też scenariusze filmowe („Wyspa róż”, „Amor”, „Powrót”).

Wielokrotnie zwraca uwagę opinii publicznej na wydarzenia rozgrywane się w PRL (1968 – protest przeciw inwazji wojsk Układu Warszawskiego na Czechosłowację, 1981 – protest przeciw wprowadzeniu stanu wojennego). W 1996 roku Mroźek decyduje się na powrót do ojczyzny. Sześć lat później doznaje ciężkiego udaru mózgu, w efekcie – zaburzeń funkcji językowych. Skutki urazu udaje się zmniejszyć dzięki trzyletniej terapii. W 2006 roku ukazuje się autobiografia Mrożka pt.: „Baltazar”.

W 2008 roku pisarz decyduje się na wyjazd z Polski i zamieszkanie na stałe we Włoszech (Nicea).

Sławomir Mroźek jest autorem licznych opowiadań (zbiory: „Opowiadania z Trzmielowej Góry”, „Półpancerze praktyczne”, „Słoń”, „Wesele w Atomicach”, „Deszcz”, Dwa listy i inne opowiadania”, „Opowiadania, „Donosy”, „Śpiąca Królowna”, „Woda”, Ostatni husarz”, „Zeszyt”),

dramatów (m.in. „Policja”, „Męczeństwo Piotra Oheya”, „Indyk”, „Na pełnym morzu”, „Karol”, „Strip-tease”, „Kynolog w rozterce”, „Tango”, „Emigranci”, „Ambasador”, „Miłość na Krymie”),

a także powieści („Małe lato”, „Ucieczka na południe”), felietonów (zbiory: „Małe listy”, „Dziennik powrotu”), scenariuszy filmowych („Wyspa róż”, „Amor”, „Powrót”).

Twórczość Mrożka charakteryzuje się ironiczno-parodystycznym sposobem ukazywania rzeczywistości. Pisarz ośmiesza skonwencjonalizowane sposoby zachowania, ludzkie postępowanie wynikające z przyzwyczajenia, „bo tak się utarło”. Brak refleksji nad tym, co właściwe i wartościowe, Mroźek zyskał sławę doskonałego obserwatora i prześmiewcy stereotypów. W groteskowy sposób ukazywał paradoksy życia codziennego, rutynę zachowań podporządkowanych propagandzie politycznej i powszechne posługiwanie się frazesami.

Autor „Tanga” tworzy fikcyjne światy, stanowiące parodię rzeczywistości, którą starały się wykreować prawomysłne media (oficjalna prasa, radio, telewizja, przemówienia, wystąpienia propagandowe).

Początkowo utwory Mrożka piętnowały przede wszystkim absurdalność wynikającą z przymusu politycznego (uniformizacja, biurokratyzacja, propaganda). Z czasem pisarz coraz więcej uwagi poświęca charakterystyce samego człowieka. Mroźek w ludzkiej naturze liczne słabości i sprzeczności, które wyolbrzymia do granic groteski. Okazuje się, że wszyscy grają jakieś role, naśladują przyjęte wzorce, stają się nieprawdziwi.

W „Słoniu” pisarz ukazuje karierowicza, człowieka niekompetentnego, zdolnego zrobić wszystko, by się wybić i być „kims”. W tym samym opowiadaniu pisarz piętnuje polską prowizorkę i niedbalstwo. „Szuler” zawiera z kolei krytykę bierności wobec zła. W „Weselu w Atomicach” Mrozek w groteskowy sposób ukazał wkroczenie zaawansowanej techniki do polskiej wsi, mentalnie wciąż tkwiącej w XIX wieku.

Ad. 3

Plan akcji dramatycznej.

1. Gra w karty
2. Powrót Artura i kara za złamanie zasad
3. Dyskusja syna z rodzicami o zasadach i wolności
4. Eksperyment Stomila
5. Spisek Artura i Eugeniusza
6. Oświadczyzny
7. Rozmowa ojca z synem na temat Edka
8. Gra w karty
9. Przygotowania do ślubu
10. Zwątpienie Artura
11. Śmierć Babci
12. Przejęcie władzy przez Artura
13. Wyznanie Ali
14. Załamanie się Artura
15. Śmierć Artura z ręki Edka
16. Przejęcie władzy przez Edka
17. Tango w wykonaniu Edka i Eugeniusza

Ad 4

Bohaterowie Tanga - prezentacja

ARTUR - dwudziestopięcioletni Artur jest **kluczową postacią Tanga**. Syn Stomila i Eleonory, mimo młodego wieku, wydaje się być najpoważniejszym, najrozsądniejszym i najporządniejszym członkiem rodziny. Właściwie tylko on dostrzegał wszelkie dziwactwa oraz nieprawidłowości w funkcjonowaniu swoich najbliższych i zależało mu na tym, aby je wyeliminować.

EDEK - podejrzany typ z niewiadomych przyczyn przebywa w domu Stomila. Wydaje się, że zaproszenie go pod swój dach to jeden z szalonych eksperymentów kontrowersyjnego awangardowego artysty. Niestety wspomniany eksperyment chyba wymknął się spod kontroli, ponieważ Edek nie tylko czuje się jak u siebie w domu, ale **wprowadza do niego chamskie obyczaje i normy**, a przede wszystkim sypia z małżonką Stomila. Tak naprawdę nie jest on lokajem, ponieważ to reszta domowników, z wyjątkiem Artura, wydaje się usługiwać jemu.

STOMIL - Ojciec Artura był człowiekiem w całości oddanym sztuce. Awangardowy artysta zdawał się nie myśleć o niczym innym, poza swoimi eksperymentami. To właśnie jego, i takich jak on, główny bohater obarcza winą za degrengoladę panującą nie tylko w domu, ale na całym świecie.

ELEONORA - żona Stomila i matka Artura, została określona przez autora jako: **kobieta w apogeum wieku średniego**. To krótkie zdanie doskonale oddaje jej charakterystykę. Innym określeniem, które pasowałoby do niej jak ulał jest „kobieta wyzwolona”. Eleonora od samego początku nie ukrywa przed nikim, nawet przed synem i mężem, że od czasu do czasu sypia z Edkiem.

EUGENIUSZ - Przez jakiś czas wuj Eugeniusz wydaje się być postacią najbliższą Arturowi. Razem planowali

„spisek”, którego celem było przywrócenie dawnych norm moralnych w domu. Z czasem jednak okazało się jednak, że staruszek zachowywał się niczym chorągiewka. Eugeniusz nigdy nie miał własnego zdania .

EUGENIA - Osoba Na Razie Zwana Babcią, stara, ale czerstwa i ruchliwa, czasem tylko cierpi na starcze zapaści. W sukni z trenem wlokącym się po ziemi, bardzo jaskrawej, w olbrzymie kwiaty. Dżokejka, na nogach trampki. Krótkowzroczna.

ALA - dorodna osiemnastoletnia, długie, proste włosy. (...) wyskakuje z legowiska, w długiej do ziemi, nieprzezroczystej - uwaga dla reżyserów o zbyt łatwych skojarzeniach - koszuli, pełnej zakładek, falbanek, aż wyglądającej raczej na strój niż na koszulę nocną.

Ad.5

Sławomir Mrozek w zaskakujący i przewrotny sposób zastosował obecny od zawsze w literackiej tradycji motyw **konfliktu pokoleń**. Rozpoczęta przez pokolenie rodziców Artura rewolucja obyczajowa posunęła się tak daleko, że główny bohater stwierdził:

Tu już nie ma w ogóle żadnej tradycji ani żadnego systemu, są tylko fragmenty, proch! Bezwładne przedmioty. Wyście wszystko zniszczyli i niszcycie ciągle, aż zapomnieliście sami, od czego się właściwie zaczęło.

Doszło zatem do paradoksalnej sytuacji, w której to syn karmił swoich rodziców i nosił się z zamiarem naprawienia szkód, jakie oni wyrządzili. Jego celem było **przywrócenie norm**, standardów i zasad, które obowiązywały przed rozpoczęciem przewrotu obyczajowego, jaki miał miejsce około dwudziestu lat przed jego narodzinami. Dlaczego tak bardzo tego pragnął? Ponieważ chciał, aby sytuacja powróciła do normalności, czyli do stanu, kiedy to on będzie mógł się zbuntować przeciwko rodzicom, a nie oni przeciwko niemu. Pragnął, by powrócił stary ład, aby mógł mu się sprzeciwić.

Zwykle jest tak, że to najmłodszy są postępowi, ich rodzice konserwatywni, a dziadkowie najbardziej konserwatywni. W *Tangu* wszystko jest na odwrót. Eugenia jest postacią zdecydowanie najbardziej dzieciinną, Eleonora i Stomil wydają się od niej nieco dojrzałsi, ale najpoważniej i najrozsądniej zachowuje się dwudziestopięcioletni Artur. Eleonora zapytała nawet głównego bohatera: (...) *dlaczego akurat ty, najmłodszy, chcesz koniecznie mieć jakieś zasady. Zawsze bywało odwrotnie.*

Na uwagę zasługuje też fakt, iż jedynym sojusznikiem Artura (choć chwilowym i pozornym) stał się wuj Eugeniusz, czyli brat Eugenii.

Zwykle bowiem jest tak, że pokolenia dziadków i wnuków dzieli światopoglądowa przepaść, lecz w przypadku tej zdegradowanej rodziny, to właśnie w starcu główny bohater poszukiwał wsparcia. Połączył ich wspólny cel, czyli pozbycie się Edka i przywrócenie godności domownikom.

Konflikt pokoleń jest **główną siłą napędową utworu**